

Araştırma Makalesi | Research Article

Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Sosyal Medya Okuryazarlığı ve Haberden Kaçınma Davranışı: Pasif İlgisizlikten Seçici Katılıma

Critical Social Media Literacy and News Avoidance Among University Students: From Passive Disengagement to Selective Engagement

Özge ERCEBE (Asst. Prof. Dr.)
Trakya University, Vocational School of Keşan Yusuf
Çapraz Applied Sciences
Edirne/Türkiye
ozgeercebe@trakya.edu.tr

Erdem ÖNGÜN (Assoc. Prof. Dr.)
Trakya University, Vocational School of Keşan Yusuf
Çapraz Applied Sciences
Edirne/Türkiye
erdemongun@trakya.edu.tr

Başvuru Tarihi | Date Received: 01.08.2025
Yayına Kabul Tarihi | Date Accepted: 10.01.2026
Yayınlanma Tarihi | Date Published: 30.01.2026

Ercebe, Ö., Öngün, E. (2026). Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Sosyal Medya Okuryazarlığı ve Haberden Kaçınma Davranışı: Pasif İlgisizlikten Seçici Katılıma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 13(1), 313-334 <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.1756262>

Öz

Çalışma, üniversite öğrencilerinin eleştirel sosyal medya okuryazarlığı (ESMO) düzeylerini, söz konusu düzeylerin demografik ve eğitsel değişkenler doğrultusunda nasıl farklılaştığını ve haberden kaçınma davranışlarıyla olan çok boyutlu ilişkisini incelemektedir. 313 öğrenciyle yapılan anket çalışması sonucunda, katılımcıların genel ESMO düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğu ve kadın öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek yeterliğe sahip olduğu saptanmıştır. Bulgular, "ikinci düzey dijital bölünme" teorisiyle uyumlu olarak, sosyal bilimler eğitimi alan öğrencilerin ESMO düzeylerinin uygulamalı bilimlerdeki göre anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermiştir. Araştırmanın en kritik bulgusu, ESMO'nun haberden kaçınma üzerindeki karmaşık etkisidir: Yüksek okuryazarlık, duygusal olarak yorucu haberlerden kaçınmayı artırırken, haber takibini tamamen bırakma ve şüpheli alternatif kaynaklara yönelme eğilimini ise azaltmaktadır. Araştırmanın bulguları, eleştirel okuryazarlığın pasif bir ilgisizliğe değil, aksine duygusal öz koruma ile seçici katılımı birleştiren bir "şüpheli kütatörlük" davranışına yol açtığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya Okuryazarlığı, Haberden Kaçınma, Dijital Yeterlilik, Genç Yetişkinler, Haber Tüketimi.

Abstract

This study investigates university students' levels of critical social media literacy (CSML), the ways in which these levels differ across demographic and educational variables, and their multidimensional associations with news avoidance behavior. Based on a survey of 313 students, the findings indicate that the overall CSML level of participants is above average, with female students demonstrating higher competency than males. Consistent with the "second-level digital divide" theory, the results show that students in social sciences have significantly higher CSML levels compared to those in applied sciences. The study's most critical finding is the complex effect of CSML on news avoidance: high literacy increases the avoidance of emotionally taxing news, while it decreases the tendency to completely abandon news or turn to dubious alternative sources. This suggests that critical literacy does not lead to passive disinterest but rather to a "skeptical curatorship" that combines emotional self-preservation with selective engagement.

Keywords: Social Media Literacy, News Avoidance, Digital Competence, Young Adults, News Consumption.

* Bu çalışma Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince desteklenmiştir. Proje Numarası: 2024/214

Giriş

Günümüz dijital medya ortamı, bireyleri daha önce hiç olmadığı kadar yoğun ve sürekli bir bilgi akışıyla karşı karşıya bırakmakta; bu bilgilerin büyük bir kısmı, kullanıcıların ilgi alanları ve çevrimiçi davranışlarına göre şekillenen algoritmik sistemler aracılığıyla sunulmaktadır (Ecker, 2025; Gillespie, 2014). Bilgiye erişim yalnızca teknolojik imkanlarla değil, bireyin medya tüketim niyeti, sosyoekonomik konumu ve bilişsel kapasitesiyle de biçimlenmektedir (Aharoni vd., 2024; Toff & Nielsen, 2018).

Dijital medya ortamındaki yapısal dönüşüm, haber tüketiminde parçalı ve kişiselleştirilmiş modellerin yaygınlaşmasına neden olarak, geleneksel yurttaşlık pratiklerini ve demokratik katılım biçimlerini zayıflatmaktadır (Bennett & Iyengar, 2008). Bu yeni bağlamda, özellikle genç bireyler arasında haberden kaçınmanın daha sistematik ve dikkat çeken bir eğilim hâline geldiği görülmektedir (Edgerly & Vraga, 2021; Newman, Fletcher, Robertson, vd., 2022). Söz konusu eğilim, bilgi fazlalığı, duygusal yorgunluk, yanlış bilgiye maruz kalma kaygısı ve haber kaynaklarına duyulan güvensizlik gibi çok yönlü unsurlarla ilişkilendirilmekte; ancak kimi araştırmalar bunun her zaman bilinçli bir kaçınma davranışı olmadığını, zaman zaman kayıtsızlık ya da gündemden uzaklaşma biçimlerinde ortaya çıktığını göstermektedir (Aharoni vd., 2024; Bawden & Robinson, 2009; Palmer vd., 2023; Stroud, 2008).

Dijital yerliler olarak tanımlanan genç kullanıcılar, haberlere büyük ölçüde sosyal medya platformları üzerinden erişmekte ve bu platformların algoritmik yapıları doğrultusunda kendi “haber evrenlerini” şekillendirmektedir (Peters vd., 2022). Bu durum, haberden kaçınmayı yalnızca pasif bir ilgisizlik biçimi olmaktan çıkararak, dijital ortamdaki bilgi yoğunluğuna ve duygusal yüklenmeye verilen stratejik bir tepki haline getirmektedir. Türkiye’de yapılan araştırmalar da bu yönelimi desteklemektedir. Yıldızgörür (2023) ile Pala & Bilen (2024) üniversite öğrencilerinin sosyal medyada karşılaştıkları bilgi fazlalığı, haber yorgunluğu ve güven sorunlarının haberden uzaklaşmayı tetiklediğini vurgularken; Onursoy vd. (2020), gençlerin yanlış habere karşı geliştirdikleri doğrulama stratejilerinin dijital haber ortamındaki etkileşim biçimlerine önemli bir perspektif sunduğunu belirtmiştir.

Araştırmalar, haberden kaçınma nedenlerini anlamada yalnızca içerik veya psikolojik faktörlere odaklanmanın yetersiz olduğunu, bireylerin dijital medyayı nasıl anladıkları, değerlendirdikleri ve kullandıklarının da dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Bu bakış açısı, eleştirel düşünme ve farkındalık becerileriyle yakından ilişkili olan sosyal medya okuryazarlığı kavramını ön plana çıkarmaktadır. Sosyal medya okuryazarlığı (SMO), dijital ortamda güvenilir bilgiye erişim, içeriği değerlendirme, etik etkileşim kurma ve medya süreçlerini çözümlenebilir gibi becerileri içeren bir yeterli seti olarak tanımlanmaktadır (Valle vd., 2024). Özellikle sorgulama (inquiry), yansıtma (reflection) ve eylem (action) gibi eleştirel bileşenler, bireylerin sosyal medyadaki haber içeriğine yönelik tutum ve davranışlarını biçimlendirmede belirleyicidir (Freire, 2020; Lewison vd., 2002).

Literatürde sosyal medya okuryazarlığı (SMO) ile haberden kaçınma arasındaki ilişki az sayıda çalışma tarafından dolaylı biçimde ele alınmıştır (Swart, 2021; Tully vd., 2020). Türkiye bağlamında ise bu ilişkileri ESMO perspektifinden bütüncül şekilde inceleyen ampirik bir araştırma eksikliği bulunmaktadır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu dikkate alarak, eleştirel bir yetkinlik olarak kavramsallaştırılan eleştirel sosyal medya okuryazarlığı düzeyinin üniversite öğrencilerinin haberden kaçınma pratikleri

-davranışsal, duygusal, bilişsel ve alternatif bilgiye yönelme boyutlarında-üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, gençlerin dijital çağda haberle ilişkisini hem kavramsal hem de ampirik düzeyde açıklamayı ve medya okuryazarlığı eğitimleri ile haber stratejilerine yönelik yeni içgörüler sunmayı hedeflemektedir.

1. Eleştirel Sosyal Medya Okuryazarlığı ve Haberden Kaçınma

1.1. Sosyal Medya Okuryazarlığının Eleştirel ve Bütünsel Doğası

Sosyal medya okuryazarlığı (SMO), dijital çağda bireylerin sosyal medya platformlarını sorgulayıcı, etkili ve sorumlu biçimde kullanma kapasitesini ifade eden çok katmanlı ve bütünlük bir yeterliliktir (Mihailidis & Viotty, 2017; Pangrazio & Sefton-Green, 2021). Köklerini, en temel amacını “tüm medyayla ilişkide eleştirel bir özerklik” kurmak olarak tanımlayan medya okuryazarlığı geleneğinden alır (Aufderheide, 1993: 1, akt. Potter, 2022). Sosyal medyanın etkileşimli ve kullanıcı merkezli yapısı, bu tanımın ötesinde bir çerçeveyi zorunlu kılmaktadır (Livingstone, 2004). Literatürdeki ilk dönem çalışmalarda, SMO genellikle bireyi siber zorbalık, mahremiyet ihlali gibi risklerden korumayı amaçlayan “korumacı” bir perspektifle ele almıştır (Livingstone, 2014). Ancak bu yaklaşım, odağı bireysel davranışlara sabitleyerek sosyal medya platformlarının kendisini bir “güç yapısı” (structure of power) olarak analiz etmede yetersiz kalmaktadır (Valle vd., 2024).

Eleştirel sosyal medya okuryazarlığı (ESMO) kavramı ise, köklerini Freire'nin (2020) okuryazarlığı bir “özgürleşme pratiği” olarak gören anlayışından ve Kellner & Share'in (2007) medya metinlerini ideoloji ile güç temsilleri bağlamında sorgulayan eleştirel geleneğinden alan bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Potter (2018) da okuryazarlık kavramının teknik becerilerin ötesinde bireyin medyadaki mesajları yorumlamak için kullandığı organize “bilgi yapılarını” (knowledge structures) ve bu süreci harekete geçiren “kişisel yönelimi” (personal locus), yani amaç ve güdüleri de içerdiğini, dolayısıyla sosyal medya platformlarını tarafsız araçlar olarak değil, belirli güç dinamiklerini işleten yapılar olarak görmeyi gerektirdiğini vurgulamaktadır. Bu dinamikler arasında algoritmik güç aracılığıyla söylemin şekillendirilmesi (Noble, 2018), kullanıcı verilerinin “gözetim kapitalizmi” modeliyle metalaştırılması (Zuboff, 2019) ve platformların belirli dünya görüşlerini normalleştirmesi (Gillespie, 2018) gibi sistemsel unsurlar yer almaktadır. Bu nedenle eleştirel bir sosyal medya okuryazarlığı, bireylerin bu karmaşık sistemi sorgulama yetkinliğini içermelidir (Valle vd., 2024). Ancak bu sistemsel sorgulamanın başlangıç noktası, sistemin merkezindeki aktörün, yani “benliğin” (the self) kendisidir. Sosyal medyada kullanıcı ve içerik arasındaki ayrımın belirsizleşmesi ile (Cho vd., 2024), kullanıcı hem içeriği biçimlendiren hem de algoritmik filtre balonları (Pariser, 2011) ve benzer eğilimli sosyal ağlar aracılığıyla bizzat içeriğin kendisi haline gelen bir aktördür. Bu bağlamda, ESMO, kişinin kendi motivasyonlarını, tercihlerini, etkileşimde olduğu ağ yapılarını ve tüm bunların sonunda yarattığı kişiselleştirilmiş medya evrenini idrak etme yeteneğine, kısacası bir öz-farkındalığa dayanmalıdır.

Bu çalışmada sosyal medya okuryazarlığı yeterlilikleri, kavramın eleştirel boyutlarını da kapsayan ve pratikte iç içe geçen bir dizi bileşen olarak kavramsallaştırılmıştır. İlk bileşen, Zuboff'un (2019) işaret ettiği gözetim kapitalizmi bağlamında, bireyin kendi dijital ayak izini ve veri değerini sorgulama kapasitesine karşılık gelen öz-farkındalık (self-awareness) boyutudur. İkincisi, Noble (2018) ve Gillespie'nin (2018) vurguladığı gibi, platformların algoritmik işleyişinin ve ticari modellerinin tarafsız olmadığını anlama yeterliliğini ifade eden platform bilgisidir. Üçüncüsü, Kellner ve Share'in (2007) eleştirel

yaklaşımı çerçevesinde, içeriğin yalnızca doğruluğuna odaklanmak yerine, altında yatan ideoloji ve güç temsillerini analiz etme becerisine karşılık gelen içerik analizi boyutu iken, sonuncusu, Freire'nin (2020) "dünyayı okuma" fikrinin bir uzantısı olarak, üretilen içeriğin yalnızca kişisel bir ifade değil, kamusal söylemi dönüştürme potansiyeli taşıyan bir eylem olduğunun farkındalığını vurgulayan içerik üretimi ve sorumluluk bileşenidir. Çalışma, SMO yeterliliklerinin ötesinde birbirini tamamlayan bu unsurların oluşturduğu bütünlük bir yetkinlik olan ESMO düzeyini kuramsal dayanak noktası olarak benimsemektedir.

Üniversite öğrencileri, sosyal medyada bilgiyle en yoğun etkileşimde bulunan ve dijital ortamda kimlik inşasını aktif biçimde sürdüren bir toplumsal gruptur. Bu nedenle, onların bu dört bileşeni ne ölçüde içselleştirdiğini ampirik olarak ortaya koymak, medya okuryazarlığı literatürüne hem ölçümsel hem kavramsal bir katkı sağlayacaktır.

Bu doğrultuda araştırmanın ilk sorusu şu şekilde yapılandırılmıştır:

RQ1: Üniversite öğrencilerinin, eleştirel sosyal medya okuryazarlığı (ESMO) yeterlilik düzeyi genel olarak nasıldır?

1.2. İkinci Düzey Dijital Bölünme ve Akademik Disiplinler

Dijital yeterlilikler, bireylerin sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerinden bağımsız, evrensel beceriler değildir. Aksine, bu yeterliliklerin edinilmesi ve uygulanması, bireylerin içinde buldukları kaynaklar ve çevreler tarafından önemli ölçüde şekillendirilmektedir. Bu alandaki en temel yaklaşımlardan biri Van Deursen vd. (2021) ve Van Deursen & Van Dijk (2019) tarafından dijital eşitsizlik üzerine yapılan çalışmalarda ortaya konan "ikinci düzey dijital bölünme" kavramıdır. Bu yaklaşıma göre, internete fiziksel erişimin yaygınlaşması dijital uçurumu ortadan kaldırmamakla birlikte; bireylerin bu teknolojileri etkili ve eleştirel biçimde kullanma becerileri açısından farklılıklar devam etmektedir.

Eğitim kurumları ve akademik disiplinler, bu beceri farklılıklarının başlıca belirleyicilerindedir. Farklı bilgi alanları, öğrencilerin teknolojiyle etkileşim biçimlerini, dijital araçları kullanma sıklıklarını ve bilgi işleme stratejilerini etkileyerek, disipline özgü yeterlilik profillerinin oluşmasına yol açabilir. Dolayısıyla, "ikinci düzey dijital bölünme" yalnızca teknik araçları kullanma becerisindeki farklılıklarla değil, dijital ortamda eleştirel düşünme, değerlendirme ve üretim gibi daha karmaşık yeterliliklerdeki farklılıklarla da kendini göstermektedir. Dijital eşitsizliklerin yükseköğretim alanındaki yansımalarını incelemede ESMO açıklayıcı bir kavram olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamdan hareketle araştırmanın ikinci amacı, öğrencilerin ESMO düzeylerinin, öğrenim gördükleri bölümlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemektir.

Bu doğrultuda çalışma kapsamında şu araştırma sorusu ve hipotez geliştirilmiştir:

RQ2: Farklı bölümlerde okuyan öğrenciler arasında eleştirel sosyal medya okuryazarlığı (ESMO) yeterlilik düzeyi açısından anlamlı bir fark var mıdır?

H1: Üniversite öğrencilerinin eleştirel sosyal medya okuryazarlığı (ESMO) yeterlilik düzeyleri, öğrenim gördükleri bölümlere göre anlamlı şekilde farklılık göstermektedir.

1.3. Haber Takibi Motivasyonları: Bilgilenmenin Ötesinde Yeni Arayışlar

Dijital çağda gençlerin haber tüketim alışkanlıkları, küresel bir dönüşümün merkezinde yer almaktadır. Reuters Institute'un her yıl yayımladığı Dijital Haber Raporu (Newman,

Fletcher, Schulz, vd., 2022) bu dönüşümün en net kanıtlarını sunmaktadır. Rapor, dünya genelinde gençlerin geleneksel haber kaynakları yerine sosyal medya platformlarını birincil haber kaynağı olarak benimsediğini ve özellikle TikTok, Instagram gibi görsel odaklı ağlar üzerinden haberle etkileşim kurduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, genellikle “gençler haber okumuyor” veya “apolitikler” gibi basmakalıp yargılarla özetlense de gerçekte haberle olan ilişkinin kopmadığını, aksine form değiştirdiğini göstermektedir (Costera Meijer & Groot Kormelink, 2015).

Literatür, gençlerin haber tüketim motivasyonlarının klasik bilgilendirme gereksiniminin ötesine geçerek farklı sosyal ve kişisel işlevler kazandığını göstermektedir. Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı'nı (Katz vd., 1973) temele alan bu araştırmalar, bireylerin medyayı yalnızca bilgi edinmek için değil, aynı zamanda eğlenme, sosyalleşme ve kendini ifade etme gibi doyumlar elde etmek amacıyla kullandığını ortaya koymuştur. Katz vd.'nin (1973) çerçevesi, Tandoc Jr vd. (2018) tarafından sosyal medya ortamı da dahil edilerek genişletilmiş ve haber tüketiminin artık yalnızca bilgilendirme değil, aynı zamanda öz sunum ve toplumsal aidiyet güdüleriyle de şekillendiği gösterilmiştir.

Türkiye bağlamındaki ampirik veriler de bu küresel eğilimi doğrulamaktadır. Ünal vd. (2022) lisans öğrencileriyle yürüttükleri çalışmanın bulguları katılımcıların yüzde 93'ünün haberleri aktif olarak takip ettiği yönündedir. Öğrencilerin haber takibini bir “vatandaşlık görevi” olarak görmesi (%51) ve demokrasinin işleyişi için gerekli bulması (%66), klasik bilgilendirme güdüsünün hâlâ güçlü olduğunu göstermektedir. Ancak aynı çalışmada, haberleri “arkadaş çevresine bilgi aktarma” (%37) ve “kendi sesini duyurma” (%24) amaçlarıyla tüketme oranlarının da dikkat çekici düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, haberin gençler için bir bilgi kaynağı olmasının ötesinde bir sosyal değer (social currency) ve bir kimlik beyanı (identity statement) işlevi olduğunun da bir ifadesidir.

Bu durum gençlerin artık yalnızca belirli ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, kendi anlamlı bilgi evrenlerini aktif olarak inşa eden birer “küratör” gibi davrandığına işaret etmekte, dolayısıyla haber takibini anlamak için basit bir motivasyon listesinin ötesinde, bu inşa sürecinin nasıl işlediğine de odaklanmak gerekmektedir. Edgerly'nin (2017) ortaya koyduğu “işlevsel bilgi alternatifleri” (functional information alternatives) kavramı bu işleyişe ilişkin bir değerlendirme çerçevesi sunmaktadır. Gençler, geleneksel haberin boşluklarını doldurmak için örneğin bir Instagram analizi izleyerek hızlı özet bilgiye; bir YouTube videosu ile uzman görüşüne, bir podcast ile derinlemesine tartışmayı tercih etmektedirler.

Birbirinden farklı bu alternatifler, bireylerin kendine özgü haber repertuvarları oluşturmasının olanaklarını yaratmaktadır (Palmer vd., 2023; Schwaiger vd., 2022). Haber repertuarı, farklı kaynakları ve formatları bilinçli seçip bir araya getiren dinamik bir menü olmakla birlikte hem bilgiye yaklaşım hem de gereksiz içeriklerden kaçınma stratejilerini içermektedir. Bireylerin haber takibine ilişkin motivasyonları incelenirken de hangi kaynakları tercih ettiklerini ve hangi içeriklerden uzak durduklarını belirleyen önemli bir etken olarak dikkate alınmalıdır. Bu teorik çerçeve ışığında, çalışmanın üçüncü araştırma sorusu aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

RQ3: Üniversite öğrencilerinin haber takibi motivasyonları, kişisel haber repertuvarlarını oluşturmada ve işlevsel bilgi alternatiflerine yönelmede nasıl bir rol oynamaktadır?

1.4. Haberden Kaçınmanın Bir Öncülü Olarak Eleştirel Sosyal Medya Okuryazarlığı

Haberdan kaçınma, bireylerin haber içeriğiyle bilinçli ya da bilinçsiz biçimde teması sınırlama veya tamamen kesme eğilimini ifade eder (Andersen & Edgerly, 2025; Edgerly, 2024). Önceki bölümde ele alınan haber motivasyonları, gençlerin haberle kurduğu ilişkinin sadece “habere yönelme” değil, aynı zamanda “hangi haberlerden uzak durulacağına” dair bilinçli stratejiler geliştirdiğini göstermektedir. Bu da haberdan kaçınmanın, bireyin sosyal medya ortamında sahip olduğu eleştirel yeterlilikler bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Haber akışının nasıl seçildiğini, hangi seslerin görünür kılındığını ve hangi içeriklerin bastırıldığını fark etme becerisiyle doğrudan ilişkili olan ESMO, haberle kurulan ilişkinin yalnızca “tüketim kapasitesi” olmaktan öte, bilinçli biçimde konumlandırılması gerektiğini vurgular. Bu farkındalık, yüksek ESMO düzeyine sahip bireylerde bilinçli mesafe koyma (eleştirel kaçınma); düşük ESMO düzeylerinde ise bilgi fazlalığı, güven kaybı ve duygusal yorgunluk kaynaklı edilgen kaçınma (Bawden & Robinson, 2009; Stroud, 2008) olmak üzere iki türlü kaçınma biçimi yaratabilir. Dolayısıyla haberdan kaçınma davranışı yalnızca pasif ilgisizlik değil, aynı zamanda eleştirel öz-düzenleme biçimi olarak da kavramsallaştırılabilir.

Haberdan kaçınma, bu çalışmada, literatürde önerilen çok boyutlu yapıya (Andersen & Edgerly, 2025; Edgerly, 2024) paralel biçimde dört boyutta ele alınmıştır: (1) Davranışsal kaçınma, haber içeriklerine maruz kalmamak için aktif adımlar atmaya (uygulama silmek, filtre kullanmak vb.) kapsamaktadır. Bu tür eylemler genellikle bilgi yüküyle başa çıkma ihtiyacından kaynaklanmakta ve düşük platform farkındalığına sahip bireylerin davranış biçimini yansıtmaktadır. (2) Duygusal kaçınma, haberin tetiklediği olumsuz duygulardan kaçınmayı ifade etmektedir. Yerel ve uluslararası literatür, haberlerin olumsuz söylem yapısının “şefkat yorgunluğu” yaratarak uzaklaşmayı artırdığını göstermektedir (Betakova vd., 2025; Pala & Bilen, 2024). Bu türden kaçınma, eleştirel farkındalık düzeyi yüksek bireylerde duygusal regülasyon stratejisi olarak daha bilinçli, düşük düzeylerde ise edilgen bir tepkisellik biçiminde görülmektedir. (3) Bilişsel kaçınma, bilgi karmaşıklığı, tekrarlar veya güvensizlik nedeniyle haberin zihinsel olarak işlenmemesi durumudur (Andersen & Edgerly, 2025). Dijital güvensizlik yüksek olduğunda, bireyler “yalan haberle karşılaşmamak için” haberdan çekilebilirken, eleştirel farkındalığı yüksek olan bireyler alternatif yollarla haberi doğrulama yönünde tavır alabilmektedir. (4) Dolaylı kaçınma (alternatif bilgi yönelimi) ise, haberdan tamamen vazgeçmek yerine sosyal medya, çevrimiçi tartışmalar veya akran ağları üzerinden bilgiye erişmeyi kapsamaktadır. Dolaylı kaçınma, haberdan uzaklaşma değil, bilgiye ulaşma biçimlerinin yeniden düzenlenmesi olarak değerlendirilmektedir (Edgerly, 2017, 2024; Palmer vd., 2023).

Bireyin haberle kurduğu ilişkinin niteliği, sahip olduğu eleştirel sosyal medya okuryazarlığı düzeyinin belirleyici bir yansıması olarak görülebilir. Başka bir ifadeyle, eleştirel farkındalığı yüksek bireyler haberdan tamamen uzaklaşmak yerine içeriği seçici biçimde değerlendirip alternatif bilgi kaynaklarına yönelirken, düşük farkındalık düzeyine sahip bireylerde bu süreç daha edilgen kaçınma biçiminde gerçekleşebilir.

Bu doğrultuda araştırmanın son araştırma sorusu ve hipotezi aşağıdaki gibi yapılandırılmıştır:

RQ4: Üniversite öğrencilerinin eleştirel sosyal medya okuryazarlığı (ESMO) yeterlilik düzeyleri ile haberdan kaçınma davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H2: Üniversite öğrencilerinin eleştirel sosyal medya okuryazarlığı (ESMO) yeterlilik düzeyleri ile haberden kaçınma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi ve kuramsal çerçeve doğrultusunda oluşturulan araştırma soruları ve hipotezler, üniversite öğrencilerinin ESMO yeterlilik düzeyleri ile haber tüketim pratikleri arasındaki çok yönlü ilişkinin değerlendirilmesinde temel bir yol haritası sunmaktadır. Elde edilen bulgular, hem öğrencilerin ESMO düzeylerini ve haberden kaçınma eğilimlerini betimleyerek hem de bu iki değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak, gençlerin dijital ortamda bilgiyle kurduğu ilişkiye dair güncel ve ampirik bir bakış sağlayacaktır.

2. Yöntem

Araştırma, üniversite öğrencilerinin ESMO yeterlik düzeyleri ile haberden kaçınma davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla ilişkisel tarama modelinde yürütülmüştür. İlişkisel tarama modeli, mevcut durumu betimleyerek değişkenler arasındaki ilişkiyi istatistiksel olarak sınamayı amaçlayan, müdahalesiz bir nicel araştırma desenidir (Karasar, 2007).

Araştırmanın evrenini, Trakya Üniversitesi Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'nda öğrenim gören lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Farklı disiplinlerden (Bankacılık ve Sigortacılık, Bilişim Sistemleri ve Teknolojileri, Gümrük İşletme, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık, Uluslararası Ticaret ve Finansman) öğrencinin yer aldığı yüksekokul, farklı disiplinlerde eğitim alan öğrencilerin sosyal medya kullanımı ve haberle kurdukları ilişki bakımından anlamlı bir örneklem sunmaktadır. Tabakalı örnekleme tasarımıyla 1 053 kişilik evrenden $n = 313$ katılımcı, %95 güven düzeyinde yüzde $\pm 4,6$ hata payı (finite population correction dâhil) sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, geleneksel ± 5 % hata payı referans alınırca güven düzeyi %96,5'e çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmada hedeflenen güven aralığı korunmuş, hatta bir miktar aşılmıştır.

Veri toplama süreci 14–25 Nisan 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın katılımcıları, Trakya Üniversitesi Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'nda öğrenim görmekte olan öğrenciler arasından tabakalı örnekleme yöntemiyle seçilen 313 kişi oluşturmuştur. Veriler, uygulayıcı öğrenciler tarafından yüz yüze anket yöntemi ile toplanmıştır. Katılımcılara araştırma ve anket süreci hakkında gerekli bilgilendirme yapıldıktan sonra anket uygulanmış, uygulayıcılar da anketin yürütülmesi konusunda eğitilmiştir.

Bu örneklem çerçevesi, sosyal medya platformlarını yoğun olarak kullanan genç yetişkin grubu olan üniversite öğrencilerinin ESMO yeterliklerini ve bu yeterliklerin haberden kaçınma davranışıyla ilişkisini incelemek açısından anlamlı bir veri seti sunmaktadır.

Veriler SPSS programında analiz edilmiştir. Betimsel istatistiklerde ESMO toplam skoru ile Haberden Kaçınma ölçeğinin toplam ve alt boyutların ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Verilerin parametrik test varsayımlarını karşılayıp karşılamadığını belirlemek üzere normalite kontrolleri yapılmış, çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1 aralığında kaldığı görülmüştür. Alt boyut α değerleri düşük olduğundan ESMO alt boyutlarına ilişkin çıkarımsal testler raporlanmamıştır.

İlişkisel analizler kapsamında ESMO toplam skoru ile haberden kaçınma toplam/alt boyut değerleri ve sosyal medya kullanım amaçları arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analiziyle test edilmiştir. Anlamlı ilişkilerde etki büyüklüğünü değerlendirmek üzere gerektiğinde basit

doğrusal regresyon uygulanmıştır. Betimleyici analizlerde ise haber takibi motivasyonlarına ilişkin ortalama, standart sapma ve frekans dağılımları hesaplanmış; bölüm farklılıkları için t testi/ANOVA uygulanmıştır.

Anket formunun ilk bölümünde öğrencilerin demografik bilgileri, sosyal medya kullanım amaçları ve haber takibine ilişkin betimleyici sorular sorulmuştur. Diğer iki bölüm ise ESMO değerini ve haberden kaçınma davranışlarını ölçmek üzere 5'li Likert tipi (1 = Kesinlikle Katılmıyorum, 5 = Kesinlikle Katılıyorum) olarak kodlanan bölümlerdir.

Formun ikinci bölümü, kuramsal çerçevede kavramsallaştırılan bütünleşik yeterliğin temel bileşenlerini (öz farkındalık, platform bilgisi, gerçeklik değerlendirmesi, içerik üretimi-sorumluluk) ölçmeyi amaçlayan 18 maddelik bir ölçektir. Ölçek, kuramsal çerçevede tanımlanan bütünleşik ESMO yeterliliğini ölçmek üzere Mihailidis & Viotty (2017), Valle vd. (2024) ve (Cho vd., 2024) çalışmalarında kavramsallaştırılan boyutlara dayandırılarak araştırmacı tarafından özgün biçimde geliştirilmiştir. 18 maddeden oluşan ölçek, ön testte iç tutarlılığı düşüren üç maddenin çıkarılmasıyla 15 maddeye indirgenmiştir. Güncellenen formun toplam puanı için hesaplanan Cronbach's α katsayısı kabul edilebilir düzeyde bulunmuştur ($\alpha = .704$). Bu sonuç, ölçeğin bütüncül yapısının güvenilirliğini desteklemektedir. Buna karşın, teorik bileşenlere dayandırılarak ölçekte yer alan ESMO alt boyutlarının iç tutarlılıkları ayrı ayrı incelendiğinde, Cronbach's α değerlerinin .43 ile .64 aralığında kaldığı görülmüştür. Ayrıca, ölçeğin alt boyutlardaki yapı geçerliliğini sınamak amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Analiz sonuçları, maddelerin birden fazla boyutta yüklenme eğilimi gösterdiğini ortaya koymuştur; bu bulgu kavramın bütünleşik doğasıyla uyumludur. Nitekim, ESMO kavramının literatür kısmında tartışıldığı gibi bilişsel, teknik ve etik boyutlarıyla birbirinden kopuk değil, birbiriyle ilişkili öğeler olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların bu boyutları bağımsız yeterlikler olarak değil, tek bir bütün olarak algılaması istatistiksel olarak doğal bir eğilim olarak değerlendirilmiştir. Analizlerin tamamında ESMO tek boyutlu toplam skor olarak kullanılmıştır.

Anket formunun üçüncü bölümünde haberden kaçınma davranışını ölçmek üzere Edgerly (2017) ve Palmer vd. (2023) çok boyutlu haberden kaçınma yaklaşımlarına dayandırılan 12 maddelik ölçek kullanılmıştır. Ölçek maddeleri, literatürde tanımlanan dört temel boyutu (davranışsal, duygusal, bilişsel ve dolaylı kaçınma/alternatif bilgiye yönelim) temel alarak geliştirilmiştir. Ölçeğin toplam iç tutarlılığı kabul edilebilir düzeyde bulunmuştur ($\alpha = .796$). Veri toplama sürecinden önce gerçekleştirilen ön test aşamasında yapılan geçerlilik kontrolleri, maddelerin kuramsal olarak beklenen boyutlara uyum sağladığını göstermiştir.

Etik Kurul İzni

Trakya Üniversitesi Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 24/04/2024 tarihli toplantısında alınan 2024.04.14 sayılı karar çerçevesinde çalışma etik açıdan bir sakınca içermemektedir.

3. Araştırmanın Bulguları ve Bulguların Analizi

3.1. Demografik Özellikler

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin detaylı bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Kadın	146	46,6
	Erkek	167	53,4
Yaş	17	1	0,3
	18	21	6,7
	19	33	10,5
	20	77	24,6
	21	82	26,2
	22	54	17,3
	23	31	9,9
	24	8	2,6
	25	6	1,9
Toplam		313	100

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin %53,4’ü (n=167) erkek, %46,6’sı (n=146) kadın öğrencidir. Katılımcıların yaşları 17 ile 25 arasında değişmekte olup, örneklemin büyük bir çoğunluğunun 20 (n=77, %24,6) ve 21 (n=82, %26,2) yaşlarında yoğunlaştığı görülmektedir.

Katılımcıların öğrenim gördükleri bölümlere göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Bölümlere Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Bölüm	n	%
Bankacılık ve Sigortacılık	45	14.4
Uluslararası Ticaret	58	18.5
Bilişim Sistemleri	95	30.4
Gümrük	80	25.6
Halkla İlişkiler	35	11.2
Toplam	313	100.0

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların %30,4’ünün (n=95) Bilişim Sistemleri ve Teknolojileri, %25,6’sının (n=80) Gümrük İşletme, %18,5’inin (n=58) Uluslararası Ticaret ve Finansman, %14,4’ünün (n=45) Bankacılık ve Sigortacılık ve %11,2’sinin (n=35) Halkla İlişkiler ve Reklamcılık bölümlerinde öğrenim görmektedir. Araştırmada tabakalı örnekleme kullanılmış, ancak fiili dağılım yüzde ± 2 sapma göstermiştir. Duyarlılık analizi, ağırlıklandırılmış betimsel istatistiklerin ve ‘Bölüm’ kontrolü yapılan regresyonların ana sonuçları değiştirmedeği için rapor edilen bulgular bu veriler üzerinden sunulmuştur.

3.2. ESMO Yeterlik Düzeyleri

Araştırmaya katılan 313 üniversite öğrencisinin bütünsel eleştirel sosyal medya okuryazarlığı (ESMO) düzeylerini belirlemek amacıyla, ilgili ölçek maddelerinin

ortalaması alınarak bir yeterlilik düzeyleri hesaplanmıştır. Katılımcıların genel ESMO düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin ESMO Düzeyleri

	N	Minimum	Maksimum	M	SD
ESMO Ortalama	313	2,47	4,87	3,99	0.43

Tablo 3'teki bulgulara göre, katılımcıların ESMO ortalamasının $M = 3.99$ (5'li ölçek üzerinden) olduğu görülmektedir. Standart sapma değerinin ($SD = 0.43$) görece düşük olması, değerlerin ortalama etrafında toplandığını ve örneklemin bu konuda homojen bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Alınan en düşük değer 2.47, en yüksek değer ise 4.87'dir. Bu sonuç, araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin genel ESMO yeterlilik düzeyinin belirgin şekilde ortalamanın üzerinde olduğuna işaret etmektedir.

Katılımcıların ESMO düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla bağımsız örneklem için t-testi analizi yapılmıştır. Analiz öncesinde varyansların homojenliği Levene's testi ile kontrol edilmiş ve varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($F=1,694$, $p > 0,05$). T-testi sonuçlarına göre, kadın öğrencilerin ESMO ortalamaları ($M=4,09$, $SD=0,40$), erkek öğrencilerin ortalamalarından ($M=3,90$, $SD=0,45$) daha yüksek bulunmuştur. Gruplar arasındaki bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($t(311) = 3,866$, $p < 0,001$). Bu bulgu, araştırmaya katılan kadın öğrencilerin bütünsel ESMO düzeylerinin erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Cinsiyete Göre ESMO Düzeyleri

Grup	N	Minimum	Maksimum	M	SD
Kadın	146	-	-	4,09	0.40
Erkek	167	-	-	3.90	0.45
Tümü	313	2.47	4.87	3.99	0.43

Öğrencilerin ESMO yeterlilik düzeylerinin, öğrenim gördükleri bölümlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Analiz öncesinde, varyansların homojenliği varsayımının karşılanıp karşılanmadığı Levene testi ile incelenmiş ve grupların varyanslarının homojen olduğu tespit edilmiştir ($F(4, 308) = 1,808$, $p > 0,05$). Bu sonuca dayanarak, gruplar arası farkların incelenmesinde ANOVA testi ve çoklu karşılaştırmalar için Tukey HSD testi kullanılmıştır.

ANOVA analizi sonuçları, öğrencilerin ESMO yeterlilik düzeylerinin, öğrenim gördükleri bölümlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur ($F(4, 308) = 2,809$, $p = 0,026$). Bu bulgu, öğrencilerin akademik disiplinlerinin ESMO yetkinlikleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın ikinci sorusu, araştırmaya katılan öğrencilerin ESMO yeterlilik düzeyinin genel durumunu betimlemeyi amaçlamaktadır. Katılımcıların genel ESMO yeterlilik düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Bölümlerine Göre ESMO Düzeyleri

Bölüm	N	M	SD
Halkla İlişkiler ve Reklamcılık	35,00	4,20	0.33
Bilişim Sistemleri ve Teknolojileri	95,00	4,01	0.43
Uluslararası Ticaret ve Finansman	58,00	3,97	0.43
Bankacılık ve Sigortacılık	45,00	3,94	0.39
Gümrük İşletme	80,00	3,92	0.49
Toplam	313,00	3,99	0.43
ANOVA Testi	F	df	p
	2.809	4, 308	.026

ANOVA analizi sonuçları, öğrencilerin ESMO yeterlilik düzeylerinin, öğrenim gördükleri bölümlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur ($F(4, 308) = 2,809, p = 0,026$). Bu bulgu, araştırmanın birinci hipotezini (H1) desteklemektedir.

Tablo 6. Bölümlere Göre ESMO Düzeylerinin Homojen Alt Küme Testi Sonuçları

Bölüm	N	Alt Küme 1	Alt Küme 2
Gümrük İşletme	80	3,92	
Bankacılık ve Sigortacılık	45	3,94	
Uluslararası Ticaret	58	3,97	
Bilişim Sistemleri ve Teknolojileri	95	4,01	4,01
Halkla İlişkiler ve Reklamcılık	35		4,2
Anlamlılık (p)		.804	.144

Not: Tukey HSD testi sonuçları. Ortalamalar homojen alt kümeler içinde gösterilmiştir.

Tablo 6, bölümlerin ESMO ortalamalarına göre iki ana alt küme oluşturduğunu göstermektedir. Gümrük İşletme, Bankacılık/Sigortacılık ve Uluslararası Ticaret bölümleri benzer ortalamalara sahip olarak ilk kümede toplanmıştır. Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü diğerlerinden belirgin bir şekilde ayrılarak tek başına ikinci bir küme oluşturmuştur. Bilişim Sistemleri ve Teknolojileri Bölümü ise her iki kümede de yer alarak bir “geçiş” grubu olarak değerlendirilebilir.

Bu gruplar arasındaki farkın istatistiksel anlamlılığını test etmek için yapılan ikili karşılaştırmaların sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. ESMO Düzeylerine İlişkin Tukey HSD Posthoc Karşılaştırması

Karşılaştırılan Gruplar	Ortalama Farkı	Standart Hata	p
Halkla İlişkiler- Gümrük İşletme	0.28	0.087	.012

Çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, istatistiksel olarak anlamlı olan tek fark, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü ile Gümrük İşletme Bölümü arasında bulunmuştur. Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü öğrencilerinin ESMO değerleri, Gümrük İşletme bölümü öğrencilerinininkinden anlamlı düzeyde daha yüksektir (Ortalama Farkı = 0.28, $p = 0.012$). Diğer bölümler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p > 0.05$).

Bu bulgular, ESMO yeterliliklerinin, öğrencilerin eğitim aldıkları bölüme göre anlamlı bir farklılık göstermekte ve “ikinci düzey dijital bölünme” kuramını doğrular niteliktedir.

ESMO ortalaması en yüksek olan Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü öğrencileri ($M = 4.20$), Gümrük İşletme grubuna ($M = 3.92$) kıyasla anlamlı derecede daha yüksektir ($p = .012$). Bu bulgu, metin analizi ve eleştirel okuma becerilerinin vurgulandığı sosyal bilimler eğitiminin, öğrencilerin sadece teknik değil bütünlük ESMO yetkinliklerini güçlendirdiğini göstermektedir. Buna karşılık, prosedürel ağırlıklı Gümrük İşletme Bölümü öğrencileri daha düşük yeterlik düzeyleri sergilemiş; teknik odaklı Bilişim Sistemleri ve Teknolojileri Bölümü öğrencileri ise çok katmanlı ESMO yeterlikleri açısından Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü öğrencilerinin gerisinde kalmıştır. Bu durum, beklenen teknik üstünlüğün tek başına bütüncül bir eleştirel yeterliliğe dönüşmediğini ortaya koymaktadır.

3.3. Sosyal Medya Kullanım Amaçları ve Haber Takibi Motivasyonları

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin haber takip sıklığına ilişkin bulgular, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun düzenli haber tüketicisi olduğunu göstermektedir.

Tablo 8. Katılımcıların Haber Takip Sıklığı Dağılımı

Haber Takip Sıklığı	Yüzde (%)
Her gün düzenli	44.1
Haftada 2-3 gün	31.6
Haftada 4-6 gün	10.9
Haftada 1 kez	8.0
Ayda birkaç kez	2.6
Hiç/Nadiren	2.9
Toplam	100.0

Tablo 8’de görüldüğü gibi, öğrencilerin yarısına yakını (%44,1) her gün düzenli olarak haberleri takip ettiğini belirtmiştir.

Haftada birkaç kez haber takip edenler de önemli bir grubu oluşturmaktadır; katılımcıların %31,6’sı haftada 2-3 gün, %10,9’u ise haftada 4-6 gün haber gündemini izlemektedir. Bu veriler birleştirildiğinde, öğrencilerin %86,6’sının haftada en az birkaç kez haber takibi yaptığı anlaşılmaktadır. Buna karşın, haberleri hiç takip etmeyen veya çok nadiren takip edenlerin oranı yalnızca %2,9 ile oldukça düşük bir seviyededir. Bu bulgular, gençlerin haberle olan bağının sanılanın aksine oldukça güçlü ve sürekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın bulguları, üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımında ilişkisel ve eğlence odaklı motivasyonların ön planda olduğunu göstermektedir. Tablo 9’da görüldüğü gibi, en yüksek ortalamaya sahip olan kullanım amacı ‘Arkadaşlarımla sosyalleşmek’tir (Ort. = 4.38). Bu bulgu, sosyal medyanın temel işlevinin gençler için mevcut sosyal bağları sürdürmek ve güçlendirmek olduğunu teyit etmektedir. İkinci sırada yer alan ‘Eğlenmek / Boş Zamanımı Geçirmek’ (Ort. = 3.94) amacı ise platformların birincil olarak bir rahatlama ve eğlence aracı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Bilgi edinme motivasyonları ise ikinci planda kalmaktadır. ‘Haber Gündemini Takip Etmek’ (Ort. = 3.79) ve ‘Bilgiye Ulaşmak’ (Ort. = 3.62) gibi amaçlar önemli olmakla birlikte, sosyal ve eğlence amaçlı kullanım kadar baskın değildir.

Tablo 9. Sosyal Medya Kullanım Amaçları

Sosyal Medya Kullanım Amaçları	Ortalama (M)	Standart Sapma (SS)
Arkadaşlarımla Sosyalleşmek	4.38	0.67
Eğlenmek / Boş Zamanımı Geçirmek	3.94	0.96
Haber Gündemini Takip Etmek	3.79	1.01
Bilgiye Ulaşmak	3.62	1.15
Mesleki Bağlantılar Kurmak	3.61	0.99
Merak Ettiğim Konularda Araştırma Yapmak	3.03	1.22

Dikkat çekici bulgulardan biri, en düşük ortalamaya sahip kullanım amacının ‘Merak Ettiğim Konularda Araştırma Yapmak’ (Ort. = 3.03) olmasıdır. Bu amacın ortalamasının nötr bir değer olan 3’e yakın olması ve standart sapmasının (SS = 1.22) en yüksek değer olması, öğrencilerin bu konuda ayrıştığını göstermektedir. Öğrencilerin bir kısmı sosyal medyayı derinlemesine bir araştırma aracı olarak kullanmazken, küçük de olsa bir kesimin bu amaçla aktif olarak kullandığı düşünülebilir. Bu durum, sosyal medyanın yüzeysel bilgi akışının, derinlemesine araştırma alışkanlıklarının önüne geçtiği şekilde yorumlanabilir.

Haber takibi motivasyonlarına yönelik bulgular, gençlerin haber takibinin salt “bilgi edinme”den öteye geçerek, klasik ve modern motivasyonları bir arada çalıştıran aktif bir repertuar inşa sürecine dönüştüğünü göstermektedir. Bu sonuç, Katz vd.’nin (1973) “Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı”nın öngördüğü bilgilendirme ve vatandaşlık güdülerinin hâlâ güçlü olduğunu; en yüksek ortalamaların “Toplumda neler olduğu konusunda beni güncel tutan haberleri takip ediyorum” (M = 4.14) ve “Konu ve olaylar hakkında daha fazla bilgi edinmemi sağlayan haberleri takip ediyorum” (M = 4.06) maddelerinde toplanmasının ise temel gözetim ihtiyacının devam ettiğini ortaya koymaktadır. Ünal vd.’nin (2022) “vatandaşlık görevi” bulgusuyla uyumlu biçimde, gençlerin haberle ilişkilerinin dönüşmüş olsa da bilgi edinme motivasyonlarından kopmadığını; aksine, bilişsel güdülerin, daha geniş sosyal ve eğlence amaçlı motivasyonlarla iç içe geçerek haber repertuarlarını şekillendirdiğinin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Bulgular, Tandoc vd.’nin (2018) dikkat çektiği ve Ünal vd.’nin (2022) teyit ettiği gibi, haberin artık bir “sosyal değer” (social currency) taşıdığı gerçeğini güçlü bir şekilde desteklemektedir. “Toplumdaki diğer insanlarla bağ kurmamı sağlayan, güncel konuları konuşabileceğim haberleri takip ediyorum” (M = 3.69) motivasyonunun, en yüksek üçüncü ortalamaya sahip olması bu durumun kanıtı olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla gençlerin bilgiyi sadece kendileri için değil, aynı zamanda sosyal çevrelerinde bir sohbet başlatıcı, bir statü göstergesi veya bir ilişki kurma aracı olarak kullandıklarını da ortaya koymaktadır. Bu bulgu, haber tüketiminin pasif bir eylemden, sosyal kimliğin aktif bir parçasına dönüştüğünü göstermesi açısından kritiktir.

Tablo 10. Haber Takibi Motivasyonları

Haber Takibi Motivasyonları	Ortalama (M)
Toplumdaki gelişmelerle ilgili sürece dahil olmamı sağlayan haberleri takip ediyorum.	4.05
Toplumda neler olduğu konusunda beni güncel tutan haberleri takip ediyorum.	4.14
Konu ve olaylar hakkında daha fazla bilgi edinmemi sağlayan haberleri takip ediyorum.	4.06

Haber Takibi Motivasyonları	Ortalama (M)
Güncel konulara dair farklı bakış açıları sunan haberleri takip ediyorum.	3.59
Beni eğlendiren haberleri takip ediyorum.	3.66
Kendimi daha iyi hissetmemi sağlayan haberleri takip ediyorum.	3.30
Toplumdaki diğer insanlarla bağ kurmamı sağlayan, güncel konuları konuşabileceğim haberleri takip ediyorum.	3.69
Gündelik yaşamım için pratik bilgi ve tavsiyeler sunan haberleri takip ediyorum.	3.69

Teorik çerçevede yer verilen ‘işlevsel bilgi alternatifleri’ (Edgerly, 2017) ve ‘kişiselleştirilmiş haber repertuvarları’ (Palmer vd., 2023) kavramları ile bulgular arasında anlamlı bir bağ kurulabilir. Özellikle ‘Güncel konulara dair farklı bakış açıları sunan haberleri takip ediyorum’ (M = 3.59) ve ‘Gündelik yaşamım için pratik bilgi ve tavsiyeler sunan haberleri takip ediyorum’ (M = 3.69) gibi motivasyonlar, katılımcıların artık tek bir kaynaktan gelen standart haber metinleriyle yetinmediğini düşündürmektedir. Bu iki motivasyon, gençlerin kendi ilgi alanlarına, pratik ihtiyaçlarına ve entelektüel meraklarına uygun, farklı format ve görüşleri barındıran “alternatif” kaynaklara yönelerek kendi haber repertuvarlarını aktif olarak inşa ettiğine işaret etmektedir.

En düşük ortalamaya sahip olan ‘Kendimi daha iyi hissetmemi sağlayan haberleri takip ediyorum’ (M = 3.30) ifadesi, ilk bakışta bir çelişki gibi görünse de aslında teorik çerçeveyi derinleştirmektedir. Gençlerin haber takibini hazcı bir eylem olarak görmemesi, bu sürecin bir ‘eğlence’ veya ‘rahatlama’ arayışından çok, anlamlı bir bilişsel ve sosyal inşa süreci olduğunu göstermektedir.

Üniversite öğrencilerinin haber takibi, temel olarak bilgilenme ve gündem takibi gibi bilişsel motivasyonlarla başlayıp, sosyal değer yaratma ve kişisel haber repertuarı inşa etme gibi pratik ve sosyal güdülerle derinleşen çok katmanlı bir pratik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, RQ3’te sorulan “motivasyonların repertuar oluşturmadaki rolü” sorusuna, bilişsel güdülerin haber takibini yüksek frekanslı bir alışkanlığa dönüştürerek repertuarın sürekliliğini sağladığını; sosyal ve pratik motivasyonların ise sosyal medya platformlarını hem haber hem de sosyalleşme ve eğlence ihtiyaçlarını iç içe karşılayan kişiselleştirilmiş bir alan haline getirdiği söylenebilir.

3.4. Eleştirel Sosyal Medya Okuryazarlığı ve Haberdan Kaçınma İlişkisi

Araştırmanın son sorusu (RQ4) ile, ESMO yeterlilik düzeyinin haberdan kaçınmanın dört alt boyutu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Analiz sonuçları, bu iki yapı arasında araştırmanın ikinci hipotezini (H2) doğrulayan, ancak literatürdeki genel beklentilerin aksine daha karmaşık ve eleştirel bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular, ESMO’nun haberdan kaçınma üzerinde çift yönlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Pearson Korelasyon analizi sonuçları, ESMO’nun haberdan kaçınma üzerinde tek yönlü bir etkiye sahip olmadığını, aksine farklı kaçınma türlerini farklı ve hatta zıt yönlerde etkilediğini ortaya koyarak ikinci hipotezi (H2) güçlü ve sofistike bir şekilde doğrulamıştır. Bulgular, ESMO yeterlilik düzeyi yüksek olan bireyin profilini “şüphe duyan, bilinçli ve seçici bir küratör” olarak çizmektedir.

Tablo 11. ESMO Düzeyleri ve Haberden Kaçınma Boyutları Arasındaki İlişkiler

Değişken	M (SS)	1	2	3	4	5
Sosyal Medya Okuryazarlığı	3.85 (0.65)	—				
Davranışsal Kaçınma	2.50 (0.95)	-.112*	—			
Duygusal Kaçınma	3.15 (1.10)	,149**	,250**	—		
Bilişsel Kaçınma	2.80 (0.88)	-.131*	,340**	,384**	—	
Alternatif Bilgiye Yönelim	3.55 (0.75)	-.153**	,396**	,160**	299**	—

Not: Tabloda yalnızca Pearson Korelasyon (r) katsayıları gösterilmiştir. Köşegen üzerindeki (—) değerler, bir değişkenin kendisiyle olan mükemmel ilişkisini (1.00) temsil eder ve okunurluk için kaldırılmıştır. ** Korelasyon .05 düzeyinde anlamlıdır (p < .05). *** Korelasyon .01 düzeyinde anlamlıdır (p < .01).

Tabloda en dikkat çeken verinin, ESMO ile Duygusal Kaçınma arasındaki pozitif ilişkidir (r = .149, p < .01); bu, yüksek okuryazarlığa sahip öğrencilerin olumsuz duygusal içeriklerden bilinçli olarak kaçındığını işaret etmektedir (“duygusal hijyen” stratejisi). Bulgu, literatürde tanımlandığı gibi (Edgerly, 2017) gençlerin kendi duygusal dengelerini korumak için yaptıkları bilinçli tercihin niceliksel kanıtı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca ESMO ile Davranışsal Kaçınma (r = -.112, p < .05) ve Bilişsel Kaçınma (r = -.131, p < .05) arasındaki negatif ilişki; okuryazar bireylerin ne tamamen kaçınma ya da bildirim kapatma gibi toptancı, ne de zihinsel mevzudan kaçma eğiliminde olduklarının göstergesi olarak değerlendirilebilir. En güçlü negatif bulgunun ise Alternatif Bilgiye Yönelim (r = -.153, p < .01) boyutunda görülmesi ise yüksek ESMO yeterliliğine sahip olan öğrencilerin hem ana akım hem de “alternatif” kanallardaki manipülasyon riskine karşı mesafeli durduğunu göstermektedir. ESMO ile alternatif bilgiye yönelim arasındaki negatif korelasyon (r = -.153, p < .01), ilk bakışta “eleştirel bireylerin farklı bilgi kaynaklarına daha açık olmaları beklenirdi” yönündeki genel varsayıma tezat gibi görünmektedir. Ancak bu ilişkinin yönü, yüksek ESMO düzeyinin “bilgi çoğulluğuna kapalı olma”yı değil, bilgi doğruluğu konusundaki filtreleme duyarlılığının yansımaları olarak değerlendirilebilir. Nitekim Edgerly (2017) genç yetişkinlerin haber ekosisteminde yalnızca kaçınma davranışı sergilemediğini, maruz kaldıkları içeriği duygusal ve bilişsel süzgeçlerden geçirerek seçici bir değerlendirme süreci yürüttüklerini ortaya koymaktadır. Guess vd. (2020) ise yanlış bilginin ayırt edilmesinde bireylerin içerik güvenilirliğine ilişkin değerlendirmelerinin belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Dolayısıyla yüksek ESMO düzeyi, ‘alternatif kaynaklara otomatik bir açıklık’ değil, kaynağın türünden bağımsız olarak içeriğin güvenilirliğine yönelik temkinli ve değerlendirmeci bir yaklaşımı ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, bu bireyler bilgiye erişmeyi reddetmemekte; fakat ‘her kaynağı eşit derecede güvenilir kabul etmeme’ eğilimi göstermektedir.

Bu karmaşık desen, ESMO yeterlilik düzeyindeki artışın bir kaçınma değil, bilgilendirme, eleştirel analiz ve duygusal koruma arasında ince dengeler kuran bir “seçicilik” kapasitesi sunduğunu ortaya koymaktadır. Öğrenciler, bir yandan duygusal olarak toksik içeriklerden korunurken (duygusal kaçınma), diğer yandan davranışsal ya da zihinsel kopuş yaşamadan haberle “ilgili” kalmayı sürdürebilmektedir; alternatif kaynaklara yönelme konusunda ise eleştirel bir mesafeyi tercih etmektedirler. Bu profil, onları “sorgulayan, seçici birer küratör” konumuna yerleştirir.

Sonuç

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin eleştirel sosyal medya okuryazarlığı (ESMO) düzeyleri ile haber tüketim ve kaçınma pratikleri arasındaki çok katmanlı ilişkileri eleştirel bir yaklaşımla ortaya koymuştur. Katılımcıların genel ESMO düzeylerinin

(M = 3,99) yüksekorta seviyede toplanması; teknik becerilere sahip olmadığını, aynı zamanda Zuboff'un (2019) işaret ettiği "gözetim kapitalizmi" pratiklerine karşı bir öz-farkındalık ve Noble'in (2018) vurguladığı "algoritmik güce" yönelik eleştirel farkındalık gibi katmanları da içselleştirdiğini göstermektedir. Disiplinler arası farklılıklara bakıldığında, sosyal bilimler odaklı Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü öğrencilerinin en yüksek ESMO düzeyine ulaşması, uygulamalı alanlardan gelen Gümrük İşletme Bölümü öğrencilerinin ise daha düşük ESMO düzeyi, "ikinci düzey dijital bölünme" teorisini teyit eder niteliktedir. Bu bulgu eleştirel düşünme geleneğine sahip eğitimlerin, platformların ideolojik işleyişini anlama kapasitesini etkilediğini kanıtlamaktadır. Haber takibi motivasyonları incelendiğinde, geleneksel bilgi edinme güdülerinin hâlâ güçlü olduğu, ancak sosyalleşme, eğlence ve sosyal değer yaratma amaçlarının bunlarla iç içe geçerek gençlerin "aktif haber küratörü" gibi davranmalarına yol açtığı görülmektedir. Ayrıca, yüksek ESMO yeterliğinin duygusal kaçınmayı artırıp davranışsal ve bilişsel kaçınmayı azaltması; alternatif bilgi kaynaklarına yönelik eleştirel mesafeyi güçlendirmesi, kullanıcıları pasif tüketiciler olmaktan çıkarıp platformların söylem şekillendirici gücüne karşı sorgulayan, seçici birer "küratör" konumuna taşımaktadır.

Araştırmanın tek bir yüksekokuldaki gönüllü öğrencilerle sınırlı olması sonuçların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Gelecekte farklı üniversiteleri ve disiplinleri kapsayan karşılaştırmalı ve uzunlamasına çalışmalar; ESMO–haberden kaçınma dinamiklerinin kültürel ve eğitimsel bağlama göre nasıl değiştiğini ortaya koyarak bu bulguları güçlendirebilir.

ESMO alt boyutlarının görece düşük α değerleri, analizlerde yalnızca toplam skorun kullanılmasına yol açmıştır. Bu durum kavramsal zayıflık değil, yapının bütünlük doğasına işaret etse de her bir alt yeterliği daha fazla maddeden oluşan ölçeklerle doğrulayıcı biçimde test etmek yararlı olacaktır. Bununla birlikte, uzunlamasına ve nitel tasarımlarla ESMO ile haberden kaçınma arasındaki dinamikleri daha derinlemesine irdeleyecek olan, farklı üniversite ve kültürel bağlamlarda yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar bu alana önemli katkılar sağlayacaktır.

Elde edilen bulgular, üniversitelerde medya okuryazarlığı eğitimlerinin yalnızca dijital araç kullanımıyla sınırlı kalmaması; gözetim ekonomisi, algoritmik şeffaflık, ideolojik kod çözümü ve dijital etik gibi eleştirel bileşenleri içermesi gerektiğine işaret etmektedir. Yükseköğretim kurumlarında disiplinler arası ortak derslerin, eşitsizlikleri azaltarak öğrencilerin bilinçli yurttaş kimliğini güçlendireceği düşünülmektedir. Ayrıca iletişim ve bilişim alanlarının iş birliğiyle yürütülecek atölye temelli sertifika programları, öğrencilerin haber üretimi ve paylaşımında aktif ve sorumlu roller üstlenmelerine katkı sağlayabilir. Medya kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve platformların üniversitelerle ortak projeler yürütmesi de algoritmik öneri sistemleri, dezenformasyonla mücadele ve kaynak doğrulama alanlarında toplumsal farkındalığı artırarak etik dijital kültürün gelişimine destek olacaktır.

Teşekkürler

Bu çalışmanın saha uygulama sürecinde, anketlerin uygulanmasına gönüllü olarak destek veren Trakya Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü 4. sınıf öğrencilerine ve veri girişleri sürecinde destek olan öğrencimiz Abdullah Akışık'a teşekkür ederiz. Katkıları, araştırmanın zamanında tamamlanmasına katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Aharoni, T. vd. (2024). Re-assessing the dynamics of news use and trust: A multi-outlet perspective. *Communication Research*, 00936502241273263.
- Andersen, K., & Edgerly, S. (2025). News Avoidance. In *Elgar Encyclopedia of Political Communication*. Edward Elgar Publishing.
- Bawden, D., & Robinson, L. (2009). The dark side of information: overload, anxiety and other paradoxes and pathologies. *Journal of information science*, 35(2), 180-191.
- Bennett, W. L., & Iyengar, S. (2008). A new era of minimal effects? The changing foundations of political communication. *Journal of communication*, 58(4), 707-731.
- Betakova, D. vd. (2025). I do not (want to) know! The relationship between intentional news avoidance and low news consumption. *Mass Communication and Society*, 28(3), 413-440.
- Cho, H. vd. (2024). Social media literacy: A conceptual framework. *New media & society*, 26(2), 941-960.
- Costera Meijer, I., & Groot Kormelink, T. (2015). Checking, sharing, clicking and linking: Changing patterns of news use between 2004 and 2014. *Digital Journalism*, 3(5), 664-679.
- Ecker, P. A. (2025). Algorithms, Polarization, and the Digital Age: A Literature Review. *The Digital Reinforcement of Bias and Belief: Understanding the Cognitive and Social Impact of Web-Based Information Processing*, 21-43.
- Edgerly, S. (2017). Seeking out and avoiding the news media: Young adults' proposed strategies for obtaining current events information. *Mass Communication and Society*, 20(3), 358-377.
- Edgerly, S. (2024). Avoiding news is hard work, or is it? A closer look at the work of news avoidance among frequent and infrequent consumers of news. *Journalism Studies*, 25(12), 1385-1403.
- Edgerly, S., & Vraga, E. K. (2021). That's not news: Audience perceptions of "news-ness" and why it matters. In *What IS News?* (pp. 128-152). Routledge.
- Freire, P. (2020). *Pedagogy of the oppressed*. In *Toward a sociology of education* (pp. 374-386). Routledge.
- Gillespie, T. (2014). The relevance of algorithms. *Media technologies: Essays on communication, materiality, and society*, 167(2014), 167.
- Gillespie, T. (2018). *Custodians of the Internet: Platforms, content moderation, and the hidden decisions that shape social media*. Yale University Press.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Nobel yayın dağıtım.
- Katz, E. vd. (1973). Uses and gratifications research. *The public opinion quarterly*, 37(4), 509-523.
- Kellner, D., & Share, J. (2007). *Critical Media Literacy*. *Media Literacy: A Reader*, 1.
- Lewison, M. vd. (2002). Taking on critical literacy: The journey of newcomers and novices. *Language arts*, 79(5), 382-392.

- Livingstone, S. (2004). Media literacy and the challenge of new information and communication technologies. *The communication review*, 7(1), 3-14.
- Livingstone, S. (2014). Developing social media literacy: How children learn to interpret risky opportunities on social network sites. *Communications*, 39(3), 283-303.
- Mihailidis, P., & Viotty, S. (2017). Spreadable spectacle in digital culture: Civic expression, fake news, and the role of media literacies in “post-fact” society. *American behavioral scientist*, 61(4), 441-454.
- Newman, N. vd. (2022). Reuters institute digital news report 2022. Reuters Institute. In: Oxford University.
- Newman, N. vd. (2022). Reuters Institute Digital News Report 2020. Report. Reuters Institute for the Study of Journalism, London.
- Noble, S. U. (2018). Critical surveillance literacy in social media: Interrogating black death and dying online. *Black Camera*, 9(2), 147-160.
- Onursoy, S. vd. (2020). Yalan habere karşı tutum ve davranışlar: Üç üniversite örneğinde durum araştırması. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(3), 485-508.
- Pala, S., & Bilen, M. K. (2024). Dijital Çağda Habere Karşı Aktif Bir Direniş: Haber Yorgunluğu ve Haberden Kaçınma. *İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 180-193.
- Palmer, R. vd. (2023). Examining assumptions around how news avoidance gets defined: The importance of overall news consumption, intention, and structural inequalities. *Journalism Studies*, 24(6), 697-714.
- Pangrazio, L., & Sefton-Green, J. (2021). Digital rights, digital citizenship and digital literacy: What’s the difference? *Journal of new approaches in educational research*, 10(1), 15-27.
- Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. penguin UK.
- Peters, C. vd. (2022). News as they know it: Young adults’ information repertoires in the digital media landscape. *Digital Journalism*, 10(1), 62-86.
- Potter, W. J. (2018). *Media literacy*. Sage publications.
- Schwaiger, L. vd. (2022). Change in news access, change in expectations? How young social media users in Switzerland evaluate the functions and quality of news. *The International Journal of Press/Politics*, 27(3), 609-628.
- Stroud, N. J. (2008). Media use and political predispositions: Revisiting the concept of selective exposure. *Political behavior*, 30(3), 341-366.
- Swart, J. (2021). Experiencing algorithms: How young people understand, feel about, and engage with algorithmic news selection on social media. *Social media+ society*, 7(2), 20563051211008828.
- Tandoc Jr, E. C. vd. (2018). Audiences’ acts of authentication in the age of fake news: A conceptual framework. *New media & society*, 20(8), 2745-2763.
- Toff, B., & Nielsen, R. K. (2018). “I just google it”: Folk theories of distributed discovery. *Journal of communication*, 68(3), 636-657.

- Tully, M. vd. (2020). News media literacy, perceptions of bias, and interpretation of news. *Journalism*, 21(2), 209-226.
- Valle, N. vd. (2024). Towards a critical framework of social media literacy: A systematic literature review. *Review of Educational Research*, 00346543241247224.
- Van Deursen, A. J. vd. (2021). Digital inequalities in the Internet of Things: differences in attitudes, material access, skills, and usage. *Information, Communication & Society*, 24(2), 258-276.
- Van Deursen, A. J., & Van Dijk, J. A. (2019). The first-level digital divide shifts from inequalities in physical access to inequalities in material access. *New media & society*, 21(2), 354-375.
- Yıldızgörür, M. R. (2023). 'Ne Önemi Var?'Okuyucuların Haberdan Kaçınma Davranışları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Etkileşim*(11), 266-290.
- Zuboff, S. (2019). Surveillance capitalism and the challenge of collective action. *New labor forum*,

Critical Social Media Literacy and News Avoidance Among University Students: From Passive Disengagement to Selective Engagement

Özge ERCEBE (Asst. Prof. Dr.)

Erdem ÖNGÜN (Assoc. Prof. Dr.)

Extended Abstract

In an increasingly digitalized world, the modes of information access and consumption have undergone a profound transformation, leading to a complex interplay between individuals' digital competencies and their relationship with information. Social media platforms, in particular, serve as both a primary information source and a context where news avoidance behaviors emerge, especially for younger generations facing an overwhelming influx of information. Moving beyond the traditional "digital divide," the concept of "second-level digital divide" (van Deursen & van Dijk, 2019) emphasizes the crucial role of effective and critical digital tool usage beyond mere physical access. Within this framework, critical social media literacy (CSML) gains paramount importance as a holistic competency, integrating the skills to question power dynamics, algorithmic influences, and ideological content within social media environments. Simultaneously, news avoidance has become a prominent trend in news consumption habits, fueled by increasing news fatigue, negative news content, and the widespread dissemination of misinformation. Existing literature recognizes news avoidance as a multifaceted phenomenon, encompassing behavioral, emotional, cognitive, and alternative information-seeking dimensions (Skovsgaard & Andersen, 2020; Edgerly, 2017). This study aimed to investigate the relationship between university students' CSML levels and their news avoidance behaviors, specifically addressing whether CSML levels differ by academic department, and how CSML relates to various dimensions of news avoidance.

The theoretical framework posits CSML not merely as technical proficiency but as a holistic competency to navigate what Zuboff (2019) calls "surveillance capitalism." This includes the critical thinking to deconstruct ideology (Kellner & Share, 2007), the platform knowledge to recognize algorithmic power (Noble, 2018), and the self-awareness for responsible content creation. This provides a lens through which to understand how young people evaluate and interact with social media content. News avoidance, as a multi-dimensional construct, was measured across behavioral, emotional, cognitive, and alternative information-seeking dimensions, seeking to differentiate between passive disengagement and active, critical selectivity. Uses & Gratifications Theory (Katz et al., 1973) further informed the understanding of students' motivations for using social media and consuming news.

A quantitative correlational survey design was employed, with data collected from 313 undergraduate students at Trakya University, Keşan Yusuf Çapraz Applied Sciences College. This institution was chosen for its diverse academic disciplines, offering a representative sample for examining social media use and news engagement. The survey instrument comprised three sections: demographics and media habits, a CSML scale, and a news avoidance scale. All items were rated on a 5-point Likert scale. Data analysis

included descriptive statistics, independent samples t-tests, one-way ANOVA with post-hoc tests for group comparisons, and Pearson correlation for examining relationships.

Key findings revealed that the overall CSML level of participating university students was above average, with female students exhibiting significantly higher scores than males. A statistically significant variation in CSML levels was observed across academic departments, supporting the first hypothesis. Notably, students from the Public Relations and Advertising department demonstrated significantly higher CSML scores compared to those from the Customs Operations department. This finding underscores that social sciences education, with its emphasis on critical reading and textual analysis, strengthens CSML competencies and provides empirical support for the “second-level digital divide” theory by highlighting the role of disciplinary context.

Regarding news consumption, a substantial majority of students (86.6%) reported following news regularly, indicating a robust engagement. While social media use was predominantly for social and entertainment purposes, following news and accessing information were also significant motivations. News consumption motivations suggested that news serves a “social currency” function and contributes to the construction of personalized “news repertoires”.

The most striking finding concerned the complex relationship between CSML and news avoidance, which supported the second hypothesis. A positive correlation was observed between CSML and Emotional Avoidance, suggesting that highly literate individuals consciously engage in “emotional hygiene” by avoiding emotionally taxing news. Conversely, CSML showed negative correlations with Behavioral Avoidance, Cognitive Avoidance, and particularly Alternative Information Seeking. This pattern indicates that individuals with high CSML do not disengage entirely from news; rather, they adopt a stance of critical distance. This nuanced profile resolves the apparent contradiction, portraying highly literate individuals as “skeptical curators” who selectively engage with information, balancing critical analysis with emotional self-preservation.

This study significantly contributes to the digital literacy and news avoidance literature by providing empirical evidence on the impact of academic disciplines on digital competencies and offering a nuanced understanding of news avoidance as a behavior rooted in critical selectivity rather than passive disinterest. Practically, the findings underscore the need for higher education institutions to tailor digital literacy curricula to specific disciplinary needs. For media organizations and policymakers, the insights suggest that fostering trust and engaging young audiences requires sophisticated strategies that acknowledge their “emotional hygiene” and “critical selectivity” by offering diverse perspectives and transparent content. Limitations include the cross-sectional design, which limits causal inferences, and the single-institution sample, affecting generalizability. Future research should consider longitudinal studies, diverse populations, and qualitative approaches to further explore the dynamics of SML and news avoidance.

Keywords: Social Media Literacy, News Avoidance, Digital Competence, Young Adults, News Consumption.

Bu makale **intihal tespit yazılımlarıyla** taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by **plagiarism detection softwares**. No plagiarism detected.

Bu çalışmada “**Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi**” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “**Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive**” were followed.

Yazarların çalışmadaki **katkı oranları**; birinci yazar %70, ikinci yazar %30.

Contribution rates of the authors in the study; first author 70%, second author 30%.

Kavramsallaştırma: ÖE; Yöntem: ÖE; Veri Girişi ve Düzenlemesi: EÖ; Araştırma: ÖE, EÖ; Veri Yönetimi: ÖE; Yazım – İlk Taslak: ÖE; Yazım – Gözden Geçirme ve Düzenleme: ÖE;

Bu çalışma üretken yapay zekâ araçlarının **desteğiyle** hazırlanmıştır. ChatGPT 4.0, aşağıdaki metin kontrolü ve literatür tarama için **kullanılmıştır**.

This study was **prepared** with the support of generative artificial intelligence tools. ChatGPT 4.0 was **used** for the following text checking and literature search.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile **çıkar çatışması** bulunmamaktadır.

There is no **conflict of interest** with any institution or person within the scope of the study.

Etik Kurul İzni | Ethics Committee Permission

Trakya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 24/04/2024 tarihli toplantısında alınan 2024.04.14 sayılı karar çerçevesinde çalışma etik açıdan bir sakınca içermemektedir.

Within the framework of the decision taken during the meeting Trakya University Social and Human Sciences Research Ethics Committee dated 24/04/2024 and numbered 2024.04.14; the study does not contain any ethical issues.